

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ**

**TÍN NGƯỠNG THỜ THẦN LÚA CỦA NGƯỜI BA NA LÀNG ĐƠ NÂU,
XÃ KON THỤP, HUYỆN MANG YANG, TỈNH GIA LAI**

**KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN VĂN HÓA
CHUYÊN NGÀNH VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ
MÃ NGÀNH: 608**

**Giảng viên hướng dẫn: TS. Bùi Minh Đạo
Sinh viên thực hiện: Vũ Thị Sáu**

HÀ NỘI, THÁNG 5- 2010

LỜI CẢM ƠN

Lời đầu tiên, em xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành tới Sở Văn hóa – Thể thao và Du lịch tỉnh Gia Lai, Bảo tàng lịch sử văn hóa các dân tộc tỉnh Gia Lai, Thư viện tỉnh Gia Lai, Ban lãnh đạo xã cùng toàn thể bà con người Ba Na làng Dơ Nâu, xã Kon Thụp, huyện Mang Yang, tỉnh Gia Lai đã tạo mọi điều cho em hoàn thành bài khóa luận tốt nghiệp trong thời gian thực địa tại địa phương.

Đặc biệt, em xin gửi lời cảm ơn sâu sắc tới TS. Bùi Minh Đạo, người trực tiếp hướng dẫn và giúp đỡ em trong suốt thời gian làm bài khóa luận.

Em xin gửi lời cảm ơn tới Ban lãnh đạo Viện Phát triển bền vững vùng Tây Nguyên đã giúp đỡ em về tư liệu cũng như chuyến đi thực tế tại Gia Lai.

Em cũng xin gửi lời cảm ơn đến quý Thầy, Cô giáo trong Khoa Văn hóa Dân tộc thiểu số, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội đã tạo điều kiện cho em trong suốt thời gian qua.

Trong bài viết chắc chắn còn nhiều hạn chế và thiếu sót, vì vậy em rất mong nhận được sự đóng góp ý kiến của quý Thầy, Cô để bài viết của em được hoàn thiện hơn.

Một lần nữa em xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, tháng 5 năm 2010.

Sinh viên: Vũ Thị Sáu

LỜI CAM ĐOAN

Họ và tên: Vũ Thị Sáu

Lớp : VHDT 12A

Khoa: Văn hóa Dân tộc thiểu số

Trường Đại học Văn hóa Hà Nội

Tôi xin cam đoan khóa luận tốt nghiệp cử nhân văn hóa chuyên ngành văn hóa dân tộc là bài viết của tôi. Tất cả thông tin và số liệu trong bài đều đúng sự thật.

Hà Nội, tháng 5 năm 2010.

Sinh viên

Vũ Thị Sáu

MỤC LỤC

Mở đầu	3
1. Lý do chọn đề tài	3
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	5
3. Mục đích nghiên cứu.....	5
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	6
5. Nguồn tài liệu.....	6
6. Phương pháp nghiên cứu	6
7. Đóng góp của khóa luận	6
8. Bố cục khóa luận	7
Chương 1. TỔNG QUAN VỀ NGƯỜI BA NA Ở LÀNG DƠ NẬU, XÃ KON THỤP, HUYỆN MANG YANG, TỈNH GIA LAI	8
1.1. Điều kiện tự nhiên.....	8
1.2. Khái quát về người Ba Na ở làng Dơ Nậu	11
1.3. Tiểu kết chương 1.....	30
Chương 2. TÍN NGƯỠNG THỜ THẦN LÚA CỦA NGƯỜI BA NA ^{Lỗi!} Thẻ đánh d	
2.1. Cây lúa và quan niệm về mẹ lúa, hồn lúa và thần lúa.....	33
2.2. Những biểu hiện của tín ngưỡng thờ thần lúa	34
2.3. Tiểu kết chương 2.....	69
Chương 3. BIẾN ĐỔI CỦA TÍN NGƯỠNG THỜ THẦN LÚA VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA TRONG GIAI ĐOẠN HIỆN NAY	73
3.1. Những giá trị của tín ngưỡng thờ thần lúa.....	73
3.2. Những biến đổi của tín ngưỡng thờ thần lúa hiện nay.....	76
3.3. Những vấn đề đặt ra và giải pháp kiến nghị	83

3.4. Tiểu kết chương 3.....	90
KẾT LUẬN	92
DANH SÁCH NHỮNG NGƯỜI CUNG CẤP THÔNG TIN, TƯ LIỆU.....	96
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	97
PHỤ LỤC

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Theo định nghĩa như là công cụ nghiên cứu văn hóa thì: Văn hóa là toàn bộ những sáng tạo và cách thức ứng dụng những sáng tạo đó của con người trong quá trình chinh phục và cải tạo tự nhiên, nhằm hướng tới các mục tiêu chân, thiện, mỹ, tiến bộ và phát triển, bao gồm bốn lĩnh vực chính là văn hóa mưu sinh, văn hóa xã hội, văn hóa vật thể và văn hóa phi vật thể.

Việt Nam là một quốc gia đa dân tộc, đa văn hóa, một đất nước với 54 dân tộc anh em cùng chung sống đoàn kết, gắn bó và giúp đỡ nhau phát triển về mọi mặt trong suốt hàng ngàn năm qua. Tất cả những điều đó tạo nên một bức tranh văn hóa các dân tộc vô cùng đặc sắc.

Trong những nét văn hóa đó, tín ngưỡng đa thần, sùng bái tự nhiên là một loại hình sinh hoạt văn hóa cộng đồng lâu đời, gắn liền với con người từ xưa đến nay và được thể hiện qua các lễ nghi truyền thống độc đáo như các lễ hội, sinh hoạt làng bản, nghi lễ vòng đời, phong tục tập quán... Trong đó có tín ngưỡng nông nghiệp truyền thống của các cư dân trồng lúa.

Dân tộc Ba Na với tổng số 174.456 người (1999), là dân tộc có dân số đông nhất trong các tộc người nói ngôn ngữ Môn – Khơ me ở Tây Nguyên và đứng thứ hai trong các dân tộc nói ngôn ngữ Môn – Khơ me ở Việt Nam. Với đặc điểm cư trú chủ yếu ở vùng cao nguyên Tây Nguyên cùng những điều kiện sống, người Ba Na từ lâu đã nổi tiếng với nền văn hóa bản địa đặc sắc, mang cho mình một màu sắc riêng có trong tổng thể các sắc màu văn hóa Việt Nam. Nổi lên trong kho tàng văn hóa ấy, tín ngưỡng thờ thần lúa của người Ba Na là một góc nhỏ trong thế giới

quan của họ, phản ánh đời sống của một tộc người trong thời kỳ xã hội tiền giai cấp, có giá trị văn hóa to lớn đối với không chỉ riêng người Ba Na.

Tín ngưỡng thờ thần lúa là một loại hình sinh hoạt văn hóa tinh thần của đồng bào dân tộc Ba Na, nhìn chung các nghi lễ thờ cúng thần lúa của người Ba Na ở các vùng đều giống nhau về những nét cơ bản. Sinh sống chủ yếu ở vùng cao nguyên phía tây của đất nước, nhưng do sống trong những điều kiện địa lý, tự nhiên và xã hội cùng với sự giao thoa văn hóa giữa các dân tộc cùng sinh sống trong môi trường nhất định nên tín ngưỡng thờ thần lúa của người Ba Na ở từng vùng, từng địa phương cũng mang những nét riêng về các lễ nghi và cách thức tiến hành.

Đất nước ta đang ngày một đi lên với công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa, thời kỳ mở cửa hội nhập toàn cầu đã và đang lan tỏa, thâm dần trên mọi miền của Tổ quốc, từ miền xuôi lên miền ngược rồi những vùng xa xôi hẻo lánh. Sự đổi mới ấy tạo cơ hội cho toàn thể xã hội nói chung và cho người Ba Na nói riêng điều kiện phát triển kinh tế, mở rộng quy mô sản xuất, điều này tác động phần nào tới tín ngưỡng thờ thần lúa sao cho phù hợp với yêu cầu hiện tại đang diễn ra mạnh mẽ ở nhiều nơi. Vì thế mà hiện nay, tín ngưỡng nông nghiệp ấy đang dần bị mai một đi một số nét văn hóa cổ xưa của dân tộc, thậm chí nó còn bị lãng quên, nó chỉ còn tồn tại trong tâm trí của lớp người già. Sự phai nhạt này làm mất đi một phần không nhỏ bản sắc, giá trị văn hóa của một cộng đồng dân tộc vốn giữ được những nét văn hóa truyền thống khá nguyên vẹn. Vấn đề nghiên cứu giữ gìn, bảo tồn, phát huy những giá trị truyền thống và sự biến đổi văn hóa trong tín ngưỡng thờ thần lúa của người Ba Na hiện nay đang cần được quan tâm và mang tính chất cần thiết.

Xuất phát từ thực tiễn trên, người viết đã quyết định chọn “Tín ngưỡng thờ thần lúa của người Ba Na ở làng Dơ Nâu, xã Kon Thụp, huyện Mang Yang, tỉnh Gia Lai” làm đề tài luận văn tốt nghiệp của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu đề tài

Về văn hóa của dân tộc Ba Na tại Việt Nam đã có một số công trình nghiên cứu được công bố, trong đó điển hình như một số công trình tiêu biểu sau: *Mọi Kon Tum* (Nguyễn Kinh Chi và Nguyễn Đồng Chi, Huế, 1934); *Dân tộc Ba Na ở Việt Nam* (Bùi Minh Đạo, NXBKHXH, Hà Nội, 2006); *Trồng trọt truyền thống của các dân tộc tại chỗ Tây Nguyên* (Bùi Minh Đạo, Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội, 2000); *Vài nét về hoạt động trồng trọt của người Ba Na ở huyện An Khê tỉnh Gia Lai – Kon Tum* (Bùi Minh Đạo, Tạp chí Dân tộc học, 3-1983); Niên giám thống kê (Cục thống kê tỉnh Gia Lai, 2003);...

Nhìn chung các công trình nghiên cứu đã đi sâu vào nghiên cứu tất cả những vấn đề về văn hóa, kinh tế, xã hội của người Ba Na trong đó có đề cập đến nông nghiệp cùng các nghi lễ trong đó của dân tộc này. Tuy nhiên, các tác giả cũng mới chỉ khái quát về điểm chung của nông nghiệp nương rẫy như nông lịch, công cụ lao động, quá trình canh tác,... mà chưa đi vào tìm hiểu cụ thể, cận kề hệ thống tín ngưỡng thờ thần lúa như một vấn đề độc lập trong tổng thể các thành tố của văn hóa. Và tín ngưỡng thờ thần lúa của người Ba Na ở làng Dơ Nâu, xã Kon Thụp, huyện Mang Yang, tỉnh Gia Lai vẫn là một nguồn tư liệu vô cùng quý giá chưa được khai thác, trình bày vào các công trình nghiên cứu hiện nay.

3. Mục đích nghiên cứu

Thứ nhất là tìm hiểu về tín ngưỡng thờ thần lúa và các nghi thức liên quan của người Ba Na trong truyền thống.

Thứ hai là tìm hiểu giá trị văn hóa qua yếu tố tâm linh, phong tục, tập quán, nề nếp sinh hoạt trong tín ngưỡng thờ thần lúa.

Thứ ba là tìm hiểu sự tác động của thời kỳ phát triển công nghiệp hóa, hiện đại hóa đến các lễ nghi nông nghiệp truyền thống của người Ba Na hiện nay. Đồng thời cũng đưa ra một số kiến nghị, giải pháp để giữ gìn, phát huy những giá trị văn hóa truyền thống lâu đời ấy.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Nghiên cứu về tín ngưỡng thờ thần lúa truyền thống của người Ba Na Gơ Lar làng Dơ Nâu.

Những biến đổi của kinh tế nương rẫy từ truyền thống đến hiện tại.

Những biến đổi trong các nghi thức thờ cúng thần lúa hiện nay.

5. Nguồn tài liệu

Để hoàn thành bài khóa luận, người viết dựa vào một số nguồn tài liệu sau:

Các sách tham khảo do các tác giả đã công bố.

Các số liệu thống kê và Niên giám thống kê tỉnh Gia Lai.

Đặc biệt là nguồn tư liệu thực địa do chính người viết đã sưu tầm, tập hợp lại trong thời gian điền dã thực tế 10 ngày từ ngày 22 tháng 3 đến ngày 04 tháng 05 năm 2010 tại làng Dơ Nâu, xã Kon Thụp, huyện Mang Yang, tỉnh Gia Lai. Đây là nguồn tư liệu quan trọng và then chốt nhất.

6. Phương pháp nghiên cứu

Người viết đã kết hợp nhiều phương pháp khác nhau, trong đó chủ yếu là các phương pháp sau:

Đọc và thu thập, xử lý tài liệu cụ thể.

Đi thực tế, điền dã dân tộc học và văn hóa học tại làng Dơ Nâu.

Phỏng vấn và phỏng vấn hồi cố

So sánh, đánh giá, phân tích lịch đại và đồng đại, nhận xét và tổng hợp.

7. Đóng góp của đề tài

Giới thiệu một góc văn hóa riêng của người Ba Na ở làng Dơ Nâu với tín ngưỡng thờ thần lúa của họ, góp phần khơi dậy những giá trị văn hóa truyền thống của tộc người đang dần mai một trong giai đoạn phát triển hiện nay.

Trên cơ sở tìm hiểu văn hóa, xã hội truyền thống, qua thế giới quan của người Ba Na giúp chúng ta hiểu hơn về đời sống sinh hoạt cũng như đời sống tinh thần của một cộng đồng người trong xã hội, qua vai trò của nương rẫy cùng những nghi lễ nông nghiệp cho thấy người Ba Na nơi đây đã quy tụ những giá trị văn hóa mà họ kết tinh được qua bao đời nay, cho ta thấy thái độ ứng xử của con người đối với thiên nhiên và thế giới siêu nhiên.

Mặt khác góp phần đưa ra các nguyên nhân dẫn đến biến đổi của hệ thống các lễ nghi nông nghiệp trong xã hội hiện nay, từ đó đưa ra một số phương hướng nhằm bảo tồn, duy trì và phát huy vốn văn hóa truyền thống của người Ba Na trong bối cảnh hiện nay.

8. Bố cục của khóa luận

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo, phụ lục, nội dung luận văn được chia làm 3 chương:

Chương 1: Tổng quan về người Ba Na ở làng Dơ Nâu, xã Kon Thụp, huyện Mang Yang, tỉnh Gia Lai.

Chương 2: Tín ngưỡng thờ thần lúa của người Ba Na làng Dơ Nâu.

Chương 3: Biến đổi của tín ngưỡng thờ thần lúa và những vấn đề đặt ra trong giai đoạn hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Kim Chi, Nguyễn Đông Chi, *Mọi Kon Tum*, Huế, 1934.
2. Ngô Văn Doanh, *Lễ bỏ mả của người Ba Na*, *Tạp chí Dân tộc học*, Hà Nội, 1989.
3. Bùi Minh Đạo, *Vài nét về hoạt động trồng trọt của người Ba Na ở huyện An Khê, tỉnh Gia Lai – Kon Tum*, *Tạp chí Dân tộc học*, 3 – 1983.
4. Bùi Minh Đạo, *Vài nhận xét về nương rẫy Tây Nguyên và những vấn đề đặt ra*, *Tạp chí Dân tộc học*, 4 – 1998.
5. Bùi Minh Đạo, *Trồng trọt truyền thống của các dân tộc tại chỗ Tây Nguyên*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 2000.
6. Phòng thống kê huyện Mang Yang, tỉnh Gia Lai, *Danh mục các tên xã, làng năm 2004*.
7. Trần Từ, *Hoa văn các dân tộc Gia Lai – Ba Na*, Sở Văn hóa thông tin tỉnh Gia Lai – Kon Tum, 1986.
8. Sở Văn hóa thông tin Gia Lai, *Hơ amon Bia Brâu*, Song ngữ Ba Na – Việt, 9-2002.
9. Đặng Nghiêm Vạn (chủ biên) và các tác giả, *Các Dân tộc tỉnh Gia Lai – Công Tum*, Nxb Khoa học xã hội, 1981.
10. Viện Nghiên cứu văn hóa, *Fônclo Bahna*, Sở Văn hóa thông tin Gia Lai – Kon Tum xuất bản, 1988.
11. Viện Dân tộc học, Ủy ban Khoa học xã hội Việt Nam, *Các dân tộc ít người ở Việt Nam (Các tỉnh phía Nam)*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1984.